

С. О. Іщук, Л. Й. Созанський

Критерії вибору напрямів смарт-спеціалізації регіону (на прикладі Харківської області)

Здійснено аналітичне обґрунтування критеріїв вибору пріоритетних сфер смарт-спеціалізації економіки на прикладі Харківської області як регіону, що демонструє найбільший приріст індустріального потенціалу та найвищий рівень інноваційності продукції в Україні. За результатами авторських досліджень трендів основних показників соціально-економічного розвитку встановлено, що серед видів економічної діяльності в Харківській області найперспективнішими (з позиції смарт-спеціалізації) є промисловість, сільське господарство, торгівля і сфера інформації та телекомунікацій. Емпірично доведено, що до основних критеріїв для вибору напрямів смарт-спеціалізації (конкретних виробництв і підвидів діяльності) на мезорівні можна віднести інноваційність продукції, ефективність, рівень оплати праці, а також рівень спеціалізації оптового товарообігу на непродовольчих товарах і масштаб вітчизняної складової в оптовому товарообігу (у сфері торгівлі).

Ключові слова: смарт-спеціалізація, соціально-економічний розвиток, регіон, критерії, інновації, ефективність.

Постановка проблеми. Понад 180 регіонів Європи, плануючи напрями соціально-економічного розвитку територій, застосовують підходи, викладені в Рекомендаціях щодо вибору стратегії смарт-спеціалізації (RIS3). Ці рекомендації розроблені, удосконалюються та підтримуються Європейською комісією, яка, пропагуючи політику згуртованості, намагається вживати заходів щодо зменшення економічних відмінностей і забезпечення збалансованого розвитку та пропорційного росту в усій Європі. Побудова регіональних стратегій у країнах-членах ЄС за методологією, викладеною в RIS3, є однією з основних умов отримання фінансової допомоги на регіональний розвиток від Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF), Фонду згуртування (CF) та Європейського соціального фонду (ESF). Методологія смарт-спеціалізації є інструментом пошуку та обґрунтування найбільш конкурентних, унікальних секторів певного регіону чи країни, підтримка яких може мати суттєвий позитивний соціально-економічний ефект на мезо – та (або) макрорівні. Найвагомішими досягненнями у впровадженні методології смарт-спеціалізації є суттєве розширення кола інституцій, які беруть участь у плануванні соціально-економічного розвитку, стимулювання трансформації економіки регіонів, а також можливість залучення додаткових фінансових ресурсів для розвитку перспективних напрямів.

Аналіз останніх досліджень. Основоположну сутність, мету, завдання, методичні та методологічні засади смарт-спеціалізації розкрито колективом авторів у [1]. Порівняння особливостей і результатів запровадження практик смарт-спеціалізації у Південній і Східній Європі проведено у [2; 3]. У [4-6] викладено методичні аспекти, а також проблемні питання і позитивні наслідки формування стратегій смарт-спеціалізації регіонів Польщі. Європейський досвід запровадження смарт-спеціалізації та особливості його впровадження в Україні досліджено у [7]. Проблеми формування регіональних стратегій і визначення пріоритетів розвитку в контексті реалізації концепції смарт-спеціалізації в старопромислових регіонах детально висвітлено у [8]. Методологію вибору потенційних сфер смарт-спеціалізації регіонів України, ураховуючи світовий досвід (зокрема воеводств Польщі), розроблено у [9]. Загалом у цих та інших дослідженнях акцентовано на потребі вдосконалення методичних засад визначення напрямів смарт-спеціалізації на мезорівні.

Метою статті є аналітичне обґрунтування критеріїв вибору пріоритетних сфер смарт-спеціалізації економіки регіонів України на прикладі Харківської області.

Основні результати дослідження. Базовим критерієм для вибору напрямів смарт-спеціалізації будь-якого регіону є інноваційність тих чи інших видів економічної діяльності. Традиційно (і перманентно) основна маса інновацій продукується в промисловому секторі економіки – на підприємства переробної промисловості в Україні припадає найбільше (близько 22%) інноваційно активних підприємств. Частка підприємств з технологічними інноваціями також найвища в промисловості, зокрема переробній (понад 15%), і в постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (понад 12%). Водночас на підприємства переробної промисловості припадає понад 15% нетехнологічних інновацій.

Індустріальний потенціал найбільш інтенсивно збільшує Харківська область – у 2018 р. в структурі ВЕД цього регіону промисловість займала 33,1% (проти 21,3% у 2012 р.). Відповідно, у Харківській області найбільше серед регіонів інноваційно активних підприємств – понад 23% загальної їх кількості в регіоні упродовж 2014-2016 рр. (останній період, за який ДССУ подала такі дані), зокрема технологічно інноваційних – понад 18%. Поточний рівень інноваційності продукції у Харківській області також суттєво вищий, ніж в Україні. У 2019 р. частка інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами цього регіону переважала середньоукраїнський показник у 2,3 рази (або на 1,7 в. п.), а частка продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції – у 2,3 рази, або на 27 в. п. (авторські розрахунки за [11]). Подібною є перевага Харківської області і за показниками в переробній промисловості – виді промислової діяльності, який акумулює найвищий потенціал інноваційності.

Другим за вагомістю критерієм вибору напрямів смарт-спеціалізації промислового сектору економіки регіону є ефективність, яку відображає показник рентабельності операційної діяльності. У Харківській області найвищої рентабельності операційної діяльності з 2015 р. незмінно досягають добувна промисловість і розроблення кар'єрів, тоді як серед виробництв переробної промисловості лідером за значенням цього показника до 2018 р. було машинобудування, зокрема виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів. Порівняно висока економічна ефективність характерна для підприємств металургійної, фармацевтичної, харчової і деревообробної промисловості регіону. У 2019 р. рівень рентабельності операційної діяльності в названих виробництвах (окрім фармацевтичних) переважав середнє значення в Україні.

Третім за важливістю критерієм вибору напрямів смарт-спеціалізації промислового сектору економіки регіону є рівень оплати праці. Фактичне значення середньомісячної заробітної плати штатного працівника в промисловості Харківській області у 2019 р. було нижчим, ніж в Україні у 1,35 рази (авторські розрахунки за [12]). Натомість динаміка заробітної плати, відображена середнім індексом приросту цього показника за період 2017-2019 рр. у промисловості регіону загалом та усіх видах промислової діяльності (окрім постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря) і виробництвах переробної промисловості (окрім харчових), перевищувала відповідні показники в Україні. Така тенденція є ознакою зростання потенціалу соціально-економічної ефективності промислового сектору економіки Харківської області.

Другим за вагомістю ВЕД у Харківській області є сільське господарство із часткою понад 10% у ВДВ регіону. У 2019 р. в досліджуваному регіоні вироблялось 5,6% вітчизняної сільськогосподарської продукції, зокрема 6,0% продукції рослинництва і 4,3% продукції тваринництва. За цими показниками серед регіонів України область посідала 6-те, 4-те та 8-ме місця відповідно. Окрім

того, упродовж 2018-2019 рр. відбулось зростання індексу сільськогосподарської продукції регіону загалом і за основними її видами, яке у 2019 р. перевищило аналогічні показники в Україні. У структурі сільськогосподарської продукції Харківської області домінувало рослинництво з часткою 84,1% (проти 79,1% в Україні).

Одним з основних критеріїв вибору напрямів смарт-спеціалізації в сільському господарстві є ефективність діяльності, рівень якої відображає продуктивність праці. Значення цього показника в сільському господарстві Харківської області, зокрема в рослинництві, є вищим, ніж в Україні, демонструючи тенденцію до зростання (табл. 1).

Таблиця 1
Продуктивність праці в сільському господарстві (на одного зайнятого в сільськогосподарському виробництві, у постійних цінах 2016 р.)

Регіон	Сільське господарство			Рослинництво			Тваринництво		
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Продуктивність праці, тис. грн									
Україна	755,4	867,7	928,6	777,4	900,1	954,4	664,8	730,4	815,2
Харківська область	761,9	849,2	937,7	835,5	937,1	1034,8	412,4	477,7	539,2
Темп росту продуктивності праці, %									
Україна	x	1,15	1,07	x	1,16	1,06	x	1,10	1,12
Харківська область	x	1,11	1,10	x	1,12	1,10	x	1,16	1,13

Джерело: побудовано за [13].

Основним показником, що відображає ефективність тваринництва та може слугувати критерієм для визначення напрямів смарт-спеціалізації, є рівень рентабельності виробництв. Виходячи зі значень цього показника в сільгоспідприємствах Харківської області, напрямом смарт-спеціалізації тваринництва цього регіону може бути виробництво молока та вовни (табл. 2).

Таблиця 2
Рівень рентабельності окремих виробництв сільськогосподарської продукції тваринництва в сільгоспідприємствах, %

Виробництво	Регіон	2012 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Молоко	Україна	1,8	12,7	18,6	26,9	16,1	20,6
	Харківська область	9,2	17,0	25,0	27,7	14,7	19,3
Вовна	Україна	-61,0	-61,9	-31,8	-69,8	-69,5	-71,1
	Харківська область	-74,6	-85,4	5,8	-5,6	-2,4	99,7

Джерело: побудовано за [13].

Досягнутий у 2019 р. рівень рентабельності виробництва вовни в Харківській області (99,7% проти 71,1% в Україні) свідчить про наявність значних резервів і перспектив для його подальшого розвитку. Вибір виробництва молока як напряму смарт-спеціалізації досліджуваного регіону обґрунтовується вищим (порівняно з показником України) рівнем рентабельності цього виробництва у 2012, 2015-2017 роках, що є ознакою наявності потенціалу для зростання ефективності. Окрім того, ще одним аргументом на користь вибору цього напряму є показник річного удою молока від однієї корови, значення якого впродовж 2017-2019 рр. у середньому на 16,6% було вищим, ніж в Україні (рис. 1).

На напрями смарт-спеціалізації у тваринництві регіону можуть претендувати також виробництво свиней на м'ясо та виробництво яєць. Це обумовлюється

**Критерії вибору напрямів смарт-спеціалізації регіону
(на прикладі Харківської області)**

Рис. 1. Середній річний удій молока від однієї корови, кг

Джерело: побудовано за [13].

суттєвим переважанням рівня рентабельності цих виробництв у фермерських господарствах області порівняно з показником України впродовж 2017-2019 рр. (табл. 3). Водночас не варто акцентувати увагу на спадній тенденції цього показника, оскільки вона простежувалась не лише в Харківській області, але й в Україні загалом і була спричинена впливом системних зовнішніх чинників, характерних для аналізованого періоду [10].

Таблиця 3

Рівень рентабельності окремих виробництв сільськогосподарської продукції тваринництва у фермерських господарствах, %

Сільгосппродукція	Регіон	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Свині на м'ясо	Україна	-6,7	1,7	1,4
	Харківська область	15,3	7,0	3,1
Яйця	Україна	14,1	9,3	-9,8
	Харківська область	...	32,9	9,2

Джерело: побудовано за [13].

У сучасних умовах прискореного розвитку технологій, зокрема цифрових, одним із секторів економіки з вагомим інноваційним потенціалом, а відтак потенційною нішею смарт-спеціалізації, є торгівля. У діяльності цього ВЕД впроваджуються технологічні інновації, створені промисловим сектором та сектором ІТ. Окрім того, торговельні підприємства самостійно розробляють і впроваджують найрізноманітніші види маркетингових, організаційних, процесових і продуктових інновацій. Завдяки інноваціям у торговельних підприємствах суттєво пришвидшуються та покращуються процеси обліку, зберігання, реалізації, управління товарами та послугами, що сприяє мінімізації витрат операційної діяльності, створенню нових вузькопрофільних професій та, відповідно, збільшенню робочих місць. Зокрема, це технології REID (радіочастотна ідентифікація), NFC (комунікація ближнього поля), термінали самообслуговування, електронні цінники, надолонні каси, роботизовані склади [14]. Також динамічно удосконалюються та розвиваються різноманітні додатки, що підвищують швидкість і зручність здійснення покупок в інтернет-магазинах [15]. Сучасні технології суттєво підвищують якість торговельної діяльності.

В Україні у 2016 р. 17,3% підприємств оптової торгівлі були інноваційно активними [16]. Проте основною економічною передумовою для визначення торгівлі як напрямку смарт-спеціалізації є здатність реального сектору національної економіки забезпечувати торговельну мережу конкурентними за

ціною та якістю товарами. Головними критеріями у виборі пріоритетів смарт-спеціалізації у сфері торгівлі того чи іншого регіону є:

- 1) спеціалізація оптового товарообігу на непродовольчих товарах;
- 2) масштаб вітчизняної складової в оптовому товарообігу.

Другий критерій відображає в обсязі реалізації частку товарів, які вироблені на території України. Важливість останнього показника зумовлена потребою в підтримці вітчизняного товаровиробника і тим, що реалізація та постачання товарів з високою імпоротною складовою піддається вищому ступеню ризику, зумовленому валютними коливанням, кон'юктурою на світових товарних ринках, впливом геополітичних та інших чинників.

Позитивною тенденцією функціонування сфери торгівлі в Харківській області є збільшення частки оптового товарообігу (+12,0 в. п. упродовж 2015-2019 рр.) у загальному товарообігу. Зростання оптового товарообігу, роль якого посилюється в умовах глобалізації світової економіки внаслідок розширення мереж логістики та дистрибуції, свідчить про перспективи розвитку торгівлі в досліджуваному регіоні. Посилення спеціалізації оптової торгівлі Харківської області на непродовольчих товарах підтверджує зростання частки останніх в оптовому товарообігу (рис. 2). Наприклад, упродовж 2017-2019 рр. значення цього показника в досліджуваному регіоні було вищим, ніж в Україні.

Рис. 2. Частка непродовольчих товарів у товарообігу оптових підприємств, %

Джерело: побудовано за [13].

Частка вітчизняних товарів в оптовому товарообігу Харківської області в аналізованому періоді переважно перевищувала середньоукраїнський показник (рис. 3). Це свідчить про спрямування оптової торгівлі регіону на реалізацію товарів, виготовлених на території України, а також опосередковано підтверджує порівняно нижчий рівень імпортозалежності економіки Харківщини.

Упродовж 2014-2018 рр. частка вітчизняних товарів в оптовому товарообігу непродовольчих товарів Харківської області була вищою, ніж в Україні (рис. 4), що опосередковано підтверджує зростання конкурентоспроможності останніх на внутрішньому ринку. Зокрема, попит на мазути паливні важкі, відходи та брухт на регіональному оптовому ринку повністю покривався вітчизняними товаровиробниками.

В оптовому товарообігу непродовольчих товарів Харківської області частка продукції середньо- і високотехнологічних виробництв машинобудування, хімічної і фармацевтичної промисловості (деталей та приладдя для засобів автотранспортних, газойлів, продуктів фармацевтичних основних та препаратів фармацевтичних) стабільно зростає і у 2019 р. досягла сумарно 30,6%. Це є додатковим

**Критерії вибору напрямів смарт-спеціалізації регіону
(на прикладі Харківської області)**

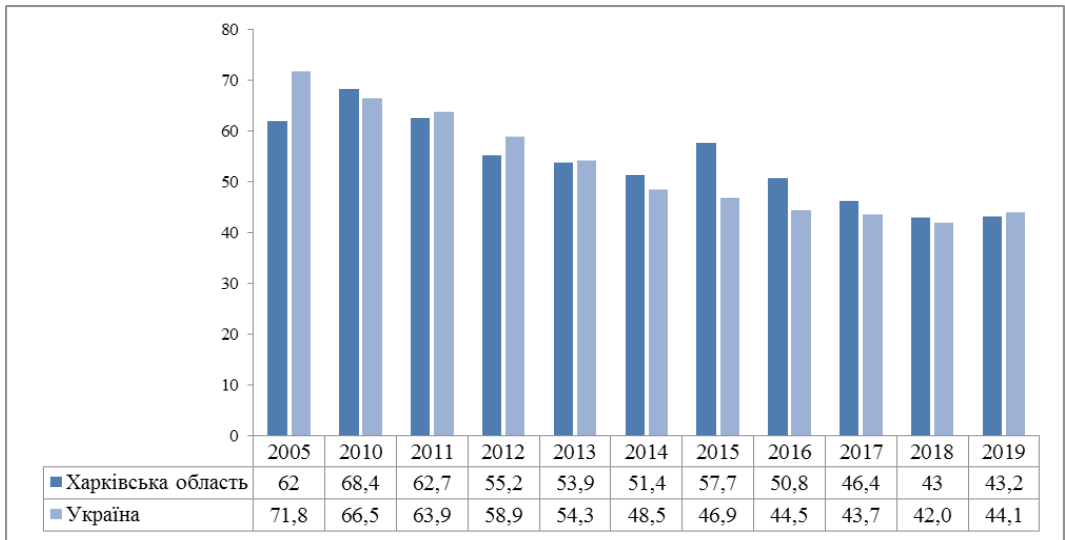

Рис. 3. Частка вітчизняних товарів у товарообігу оптових підприємств, %

Джерело: побудовано за [13].

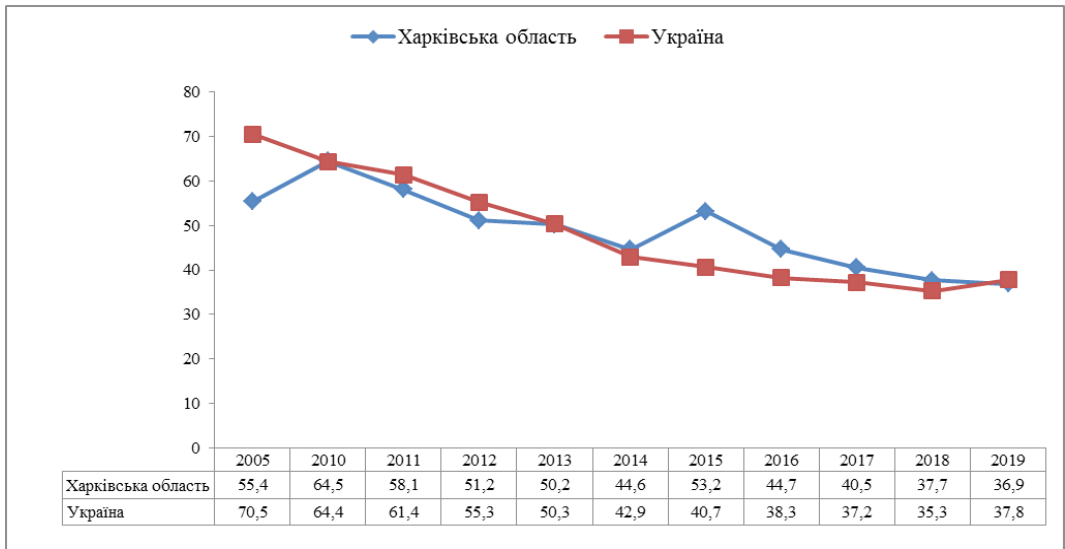

Рис. 4. Частка вітчизняної продукції в оптовому товарообігу непродовольчих товарів, %

Джерело: побудовано за [13].

підтвердженням важливості розвитку в регіоні означених промислових виробництв (передусім машинобудівних, хімічних і фармацевтичних), які можна вважати поточними та перспективними напрямками смарт-спеціалізації оптової торгівлі непродовольчими товарами Харківської області. Підсумковим аргументом на користь вибору торгівлі як одного з напрямів смарт-спеціалізації Харківської області є те, що рентабельність операційної діяльності цього ВЕД традиційно у понад три рази перевищує показник економіки регіону, зокрема у 2019 р. – у 3,8 рази (22,7% проти 6,0%).

Найвищий потенціал інноваційності характерний для діяльності у сфері інформації та телекомунікацій (ІТ). В Україні найбільша частка інноваційно активних підприємств зосереджена саме в ІТ – понад 22% загальної їх кількості в цьому ВЕД. Складовими ІТ є: видавнича діяльність, яка

включає видання програмного забезпечення; виробництво фільмів і видання звукозаписів; діяльність у сфері радіомовлення і телебачення; діяльність у сфері телекомунікації; діяльність у сфері інформаційних технологій та надання інших інформаційних послуг. Стан і розвиток ІТ значною мірою залежить (і пояснюється) від особливостей розвитку реального сектору економіки, який є основним споживачем продукції і послуг ІТ.

Сектор ІТ відіграє вагому (з тенденцією до зростання) роль в економіці Харківської області. У 2019 р. на цей ВЕД припало 5,7% (проти 4,47% у 2017 р.) обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання регіону, тоді як в Україні значення цього показника становило 3,1% (проти 2,6%). Сектор ІТ займає лідерську позицію серед послуг Харківської області. У IV кв. 2020 р. його частка в обсязі реалізованих послуг регіону становила 25,2% проти 18,8% в Україні. ІТ Харківської області спеціалізується на комп'ютерному програмуванні, консультуванні та пов'язаній з ними діяльності, частка якого в структурі обсягу реалізованих послуг регіону в IV кв. 2020 р. на 47,2% перевищила відповідний показник в Україні.

Спеціалізація Харківської області на найбільш інноваційному сегменті ІТ, продукція (послуги) якого тією чи іншою мірою забезпечує діяльність усіх ВЕД, свідчить про наявність потенціалу до інноваційного розвитку економіки регіону загалом і сектору ІТ зокрема. Останній відіграє вагому роль в Україні: зокрема, частка області в обсязі реалізованих послуг ІТ України у 2020 р. становила 5,0%, видавничої діяльності – 20,8%, комп'ютерного програмування, консультування та пов'язаною з ними діяльністю – 13,0% (рис. 5).

Рис. 5. Структура обсягу реалізованих послуг у IV кв. 2020 р., %

Джерело: побудовано за [13].

Для сектору ІТ Харківської області характерний високий (з тенденцією до зростання) рівень оплати праці. Наприклад, у 2020 р. середньомісячна заробітна плати штатних працівників цього сектору у 2,1 раза (проти 1,3 раза у 2010 р.) перевищувала показник в економіці регіону загалом, тоді як в Україні таке перевищення становило у 1,7 і 1,4 раза відповідно (табл. 4). Окрім того, важливо зазначити, що з 2015 р. (окрім 2019 р.) середньомісячна заробітна плата штатних

Таблиця 4

Порівняльні показники середньомісячної заробітної плати (СЗП) штатних працівників сектору ІТ

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
СЗП в ІТ України, грн	3185	3705	4360	4659	5176	7111	9530	12018	14276	17543	19888
СЗП в економіці України, грн	2250	2648	3041	3282	3480	4195	5183	7104	8865	10497	11591
Співвідношення між СЗП в ІТ і СЗП в економіці України, %	1,40	1,40	1,40	1,40	1,50	1,70	1,80	1,70	1,60	1,70	1,70
Співвідношення між СЗП в ІТ Харківської області і СЗП в ІТ України	0,81	0,80	0,77	0,80	0,87	1,13	1,27	1,32	1,04	0,95	1,08
СЗП в ІТ Харківської області, грн	2586	2969	3352	3712	4509	8031	12089	15850	14824	16680	21393
СЗП в економіці Харківської області, грн	2060	2407	2753	2975	3143	3697	4448	6244	7657	9081	9968
Співвідношення між СЗП в ІТ і СЗП в економіці Харківської області, %	1,30	1,20	1,20	1,20	1,40	2,20	2,70	2,50	1,90	1,80	2,10

Джерело: побудовано за [13].

ІТ-працівників області перевищувала аналогічний показник в Україні, зокрема у 2020 р. – у 1,08 раза (або на 1505 грн).

Результати проведеного аналізу дають підстави для твердження, що ІТ-сектор Харківської області володіє інноваційним потенціалом і порівняльними перевагами (в Україні), достатніми для вибору його як сфери смарт-спеціалізації. У розрізі КВЕД ІТ(Ж) найперспективнішими напрямками смарт-спеціалізації регіону є комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність (62) і видавнича діяльність (58).

Діяльність суб'єктів господарювання в сегменті комп'ютерного програмування, консультування та пов'язаної з ними діяльності в області сконцентровані переважно в Харківському ІТ Кластері. Ця громадська спілка, заснована у 2015 р., динамічно розвивається та об'єднує близько 37 тис. ІТ-спеціалістів із середньою місячною заробітною платою понад 2000 дол. США [18]. У Харкові працює 15% ІТ-спеціалістів України, і за цим показником регіон поступається тільки Києву, на який припадає 40% [19].

Харківський ІТ кластер відіграє важливу роль у процесах цифрової трансформації економіки регіону, зокрема разом з Офісом реформ Харкова працює над проектами Smart City та діджиталізації міста. ІТ-індустрія Харкова сплачує близько 6 млрд грн податків, а обсяг її роботи становить майже 1 млрд дол. США. Один ІТ-спеціаліст Харкова створює 3,5 робочого місця. Отже, 37 тис. ІТ-спеціалістів створюють додатково ще 130 тис. робочих місць [20]. Сьогодні Харківський ІТ Кластер переважно працює на експорт ІТ-послуг, однак має високий потенціал до поглиблення співпраці з реальним сектором національної економіки.

Висновки. Методологія смарт-спеціалізації є інструментом пошуку найбільш конкурентних, інноваційних та унікальних секторів певного регіону країни, підтримка яких може мати суттєвий позитивний ефект на мезо – та макрорівні. Серед регіонів України найбільший приріст індустріального потенціалу та

найвищий рівень інноваційності продукції демонструє Харківська область. За результатами авторських досліджень трендів основних показників соціально-економічного розвитку встановлено, що серед видів економічної діяльності в Харківській області найперспективнішими (з позиції смарт-спеціалізації) є промисловість, сільське господарство, торгівля і сфера інформації та телекомунікацій.

Емпірично доведено, що основними критеріями для вибору напрямів смарт-спеціалізації (конкретних виробництв) у промисловому секторі економіки регіону є інноваційність продукції (яку відображає показник частки інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції), ефективність (рентабельності операційної діяльності) і рівень оплати праці (фактичне значення середньомісячної заробітної плати штатного працівника). У сільському господарстві базовим критерієм вибору напрямів смарт-спеціалізації є ефективність діяльності, рівень якої відображається показниками продуктивності праці і рентабельності виробництва. Вибір торгівлі як напрямку смарт-спеціалізації регіону базується на двох критеріях: спеціалізації оптового товарообігу на непродовольчих товарах і масштабі вітчизняної складової в оптовому товарообігу. Водночас аналітично обґрунтовано, що спеціалізація Харківської області на найбільш інноваційному сегменті сфери інформації та телекомунікацій – комп'ютерному програмуванні, консультуванні та пов'язаних з ними діяльності – свідчить про наявність значного потенціалу інноваційного розвитку економіки цього регіону.

Список використаних джерел

1. Foray D., Goddard J., Goenaga Beldarrain X., Landabaso M., McCann Ph., Morgan K., Nauwelaers C., Ortega-Artilés R. *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3)*. 2012. 116 p. URL: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/RIS3_GUIDE_FINAL.pdf
2. Kroll H. Efforts to Implement Smart Specialization in Practice – Leading Unlike Horses to the Water. *European Planning Studies*. 2015. Vol. 23(10). Pp. 2079-2098. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.1003036>
3. Komninos N., Musyck B., Reid A. Smart specialisation strategies in south Europe during crisis. *European Journal of Innovation Management*. 2014. Vol. 17(4). Pp. 448-471. DOI: <https://doi.org/10.1108/EJIM-11-2013-0118>
4. Nowakowska A. Budowanie inteligentnych specjalizacji – doświadczenia i dylematy polskich regionów. *Studia Prawno-ekonomiczne*. 2015. T. XCVII. S. 325-340. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-b025880e-4df4-4f78-af48-546c9d8791ae>
5. Nazarko L. Inteligentne specjalizacje – w kierunku dynamicznego podejścia prospektywnego. *Uwarunkowania rozwoju regionalnego i lokalnego* / [Red J. Paszkowski, E. Strońska], Łódź-Warszawa: Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, 2018. S. 37-51. URL: <http://piz.san.edu.pl/docs/e-XIX-3-1.pdf>
6. Wolniak R. Inteligentne Specjalizacje w województwie Śląskim. *Zeszyty naukowe politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i zarządzanie*. 2016. Z. 92. S. 407-419. URL: https://www.researchgatenet/publication/312471603_Smart_specialization_in_Silesian_region_in_Poland
7. Снігова О. Ю. Розкриття потенціалу смартспеціалізації для подолання регіональної структурної інертності в Україні. *Економіка України*. 2018. № 8(681). С. 75-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_8_7
8. Амоша О. І., Шевцова Г. З., Швец Н. В. Передумови смарт-спеціалізації Донецько-Придніпровського макрорегіону на основі розвитку хімічного виробництва. *Економіка промисловості*. 2019. № 3(87). С. 5-33. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2019.03.005>
9. Ішук С. О., Созанський Л. Й. Методологічні засади вибору потенційних сфер смарт спеціалізації регіонів України. *Економіка та право*. 2020. № 2(57). С. 32-44. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.02.032>
10. Ішук С. О., Ляховська О. В. Розвиток агропереробних виробництв у регіонах України: сировинні аспекти: наук. доп. / [наук. ред. С. О. Ішук]. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2020. 51 с. (Серія «Регіони: моніторинг, прогнози, моделі»).
11. Промисловість Харківської області у 2019 році: стат. бюлетень. *Головне управління статистики у Харківській області*: сайт. 2020. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/stat-ka-promyslovosti>
12. Праця Харківської області: стат. зб. *Головне управління статистики у Харківській області*: сайт. 2020. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/categories/1021-publikatsii-prezentatsiini-versii/3108-oplata-pratsi-ta-sotsialno-trudovi-vidnosini>
13. Статистична інформація. *Державна служба статистики України*: сайт. 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

**Критерії вибору напрямів смарт-спеціалізації регіону
(на прикладі Харківської області)**

14. Єрмак С. О. Торгово-технологічні інновації в торгівлі на сучасному етапі розвитку України. *Ефективна економіка*. 2014. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4035>
15. Інноваційні тренди роздрібною торгівлі у 2019 році. *Bvblogic*: сайт. 2020. URL: <https://blog.bvblogic.com/uk/innovaciyni-trendy-rozdribnoyi-torhivli-u-2019-roci>
16. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2014-2016 роки (за міжнародною методологією). *Державна служба статистики України*: сайт. 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/dop/11/dop_inn_2016.zip
17. Статистична інформація за КВЕД-2010: Секція J. Інформація та телекомунікації. *Державна служба статистики України*: сайт. 2011. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/SECT/KVED10_J.html
18. *Харківський Кластер інформаційних технологій*: сайт. 2021. URL: <https://it-kharkiv.com/about-us>
19. Яровая М. IT-рынок Украины 2019-2020: индустрия на \$5 млрд и 200 000 специалистов. *Ain.ua*: сайт. 29.08.2019. URL: <https://ain.ua/2019/08/29/it-obzor-nix>
20. Смарт-спеціалізація як основа розвитку міст і регіонів. *Спільнота українських кластерів*: сайт. 23.06.2020. URL: <https://ucluster.org/our/2020/06/23/kharkiv-perspektivne-it-misto>

References

1. Foray, D., Goddard, J., Goenaga Beldarrain, X., Landabaso, M., McCann, Ph., Morgan, K., Nauwelaers, C., & Ortega-Argilés, R. (2012). *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3)*. Retrieved from https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/RIS3_GUIDE_FINAL.pdf
2. Kroll, H. (2015). Efforts to Implement Smart Specialization in Practice – Leading Unlike Horses to the Water. *European Planning Studies*, 23(10), 2079-2098. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.1003036>
3. Komninos, N., Musyck, B., & Reid, A. (2014). Smart specialisation strategies in south Europe during crisis. *European Journal of Innovation Management*, 17(4), 448-471. DOI: <https://doi.org/10.1108/EJIM-11-2013-0118>
4. Nowakowska, A. (2015). Budowanie inteligentnych specjalizacji – doświadczenia i dylematy polskich regionów [Building Smart Specialization – Experiences and Dilemmas of Polish Regions]. *Studia Prawno-ekonomiczne – Studies in Law and Economics*, XCVII, 325-340. Retrieved from <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-b025880e-4df4-4f78-af48-546c9d8791ae> [in Polish].
5. Nazarko, Ł. (2018). Inteligentne specjalizacje – w kierunku dynamicznego podejścia prospektywnego [Smart specializations – towards a dynamic prospective approach]. In *Uwarunkowania rozwoju regionalnego i lokalnego [Conditions of regional and local development]* (pp. 37-51). Łódź-Warsaw: Publishing House of the Social Academy of Sciences. Retrieved from <http://piz.san.edu.pl/docs/e-XIX-3-1.pdf> [in Polish].
6. Wolniak, R. (2016). Inteligentne Specjalizacje w województwie Śląskim [Smart specialization in Silesian region in Poland]. In *Zeszyty naukowe politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i zarządzanie [Scientific journals of the Silesian University of Technology. Series: Organization and Management]*: Vol. 92 (pp. 407-419). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/312471603_Smart_specialization_in_Silesian_region_in_Poland [in Polish].
7. Snihova, O. Yu. (2018). Rozkrytyta potentsialu smart-spetsializatsiyi dlya podolannya rehional'noyi strukturnoyi inertnosti v Ukrayini [Smart specialization potential revealing for the overcoming of regional structural inertness in ukraine]. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 8 (681), 75-87. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_8_7 [in Ukrainian].
8. Amosha, O. I., Shevtsova H. Z., & Shvets, N. V. (2019). Peredumovy smart-spetsializatsiyi Donets'ko-Prydniprovsk'oho makrorehionu na osnovi rozvytku khimichnoho vyrobnytstva [Prerequisites for smart specialization of Donetsk-Prydniprovsky macro-region based on chemical production development]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 3(87), 5-33. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2019.03.005> [in Ukrainian].
9. Ishchuk, S. O., & Sozansky, L. Yo. (2020). Metodolohichni zasady vyboru potentsiynykh sfer smart spetsializatsiyi rehioniv Ukrayiny [Methodological principles for choosing potential areas of smart specialization of the regions of Ukraine]. *Ekonomika ta pravo – Economics and law*, 57(2), 32-44. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.02.032> [in Ukrainian].
10. Ishchuk, S. O., & Lyakhovska, O. V. (2020). Rozvytok ahropererobnykh vyrobnytstv u rehionakh Ukrayiny: syrovynni aspekty [Development of agro-processing industries in the regions of Ukraine: raw material aspects]: Scientific Report. Lviv: Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. (Seriya «Rehiony: monitorynh, prohozy, modeli») [(Series of Regions: monitoring, forecasts, models)]. [in Ukrainian].
11. Promyslovist' Kharkivs'koyi oblasti u 2019 rotsi [Industry of Kharkiv region in 2019]: Statistical Bulletin (2020). *Main department of statistics in Kharkiv region*: Website. Retrieved from <http://kh.ukrstat.gov.ua/stat-ka-promyslovosti> [in Ukrainian].
12. Pratsya Kharkivs'koyi oblasti [Work of the Kharkiv region]: Statistical publication (2020). *Main department of statistics in Kharkiv region*: Website. Retrieved from <http://kh.ukrstat.gov.ua/categories/1021-publikatsii-prezentatsiini-versii/3108-oplata-pratsi-ta-sotsialno-trudovi-vidnosini> [in Ukrainian].
13. Statystychna informatsiya [Statistical information] (2020). *State Statistics Service of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

14. Yermak, S. O. (2014). Torhovo-tekhnologichni innovatsiyi v torhivli na suchasnomu etapi rozvytku Ukrainy [Trade and technological innovation in trade at the present stage of development of Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 11. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4035> [in Ukrainian].
15. Innovatsiyi trendy rozdrubnoi torhivli u 2019 rotsi [Innovative retail trends in 2019] (2019). *Bvblogic*: Website. Retrieved from <https://it-rating.in.ua/nnovacyin-trendi-rozdrubno-torgvl-u-2019-roc> [in Ukrainian].
16. Obstezhennya innovatsiyanoi diyal'nosti v ekonomitsi Ukrainy za period 2014-2016 rokiv (za mizhnarodnoyu metodolohiyeyu) [Survey of innovation activity in the economy of Ukraine for the period 2014-2016 (according to the international methodology)] (2017). *State Statistics Service of Ukraine*: Website. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/dop/11/dop_inn_2016.zip [in Ukrainian].
17. Statystychna informatsiya za KVED-2010: Sektsiya J. Informatsiya ta telekomunikatsiyi [Statistical information according to NACE-2010: Section J. Information and telecommunications] (2017). *State Statistics Service of Ukraine*: Website. Retrieved from http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/SECT/KVED10_J.html [in Ukrainian].
18. *Kharkiv Cluster of information technologies*: Website (2021). Website. Retrieved from <https://it-kharkiv.com/about-us> [in Ukrainian].
19. Yarovaya, M. (2019, Jul 29). IT-rynok Ukrainy 2019-2020: industriya na \$5 mlrd i 200 000 spetsialistov [Ukrainian IT market 2019-2020: an industry worth \$ 5 billion and 200,000 specialists]. *Ain.ua*: Website. Retrieved from <https://ain.ua/2019/08/29/it-obzor-nix> [in Ukrainian].
20. Smart-spetsializatsiya yak osnova rozvytku mist i rehioniv [Smart specialization as a basis for the development of cities and regions] (2020, Jun 06). *Community of Ukrainian clusters*: Website. Retrieved from <https://ucluster.org/our/2020/06/23/kharkiv-perspektivne-it-misto> [in Ukrainian].

Ishchuk S. O., Sozansky L. Y. The criteria for choosing directions of smart specialization in the region (on the example of Kharkiv region).

When planning socio-economic development, the majority of European countries apply approaches set forth in the recommendations for choosing a smart specialization strategy. The methodology of smart specialization is a tool for finding the most competitive, unique sectors of a particular region of the country, the support of which may have a significant positive effect on meso- and macro levels. The article aims to analytically substantiate the criteria for choosing the priority spheres of the smart specialization of the Ukrainian economy on the example of Kharkiv region. This region demonstrates the highest increase in industrial potential and the highest level of innovation in Ukraine. According to the results of the authors' studies, the trends of key indicators of socio-economic development are established. Among the types of economic activity in Kharkiv region, industry, agriculture, trade, and information and telecommunications are the most promising (from the position of smart specialization). The article empirically proves that the following are the main criteria for choosing directions of smart specialization (specific industries) in the industrial sector of the region's economy: the innovativeness of products, the efficiency, the level of remuneration. In agriculture, effectiveness is the criterion for choosing smart specialization directions. Its level is reflected in productivity indicators and profitability of production. The choice of trade as a direction of smart specialization of the region is based on two criteria: the specialization in wholesale trade turnover of non-food products; the scale of the domestic component in wholesale trade turnover. The specialization of Kharkiv region in the most innovative segment of information and telecommunication programming, consulting, and related activities indicates the existence of a significant potential for the innovative development of this region.

Keywords: smart specialization, socio-economic development, region, criteria, innovation, efficiency.

Ішук Світлана Олексіївна – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу проблем реального сектору економіки регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: iso.ird@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3698-9039>).

Ishchuk Svitlana Oleksiyivna – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Head of the Department of problems of real sector of economy of regions of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Созанський Любомир Йосипович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу проблем реального сектору економіки регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: ls.ird@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-3310>).
Sozanskyu Lyubomyr Yosypovych – Ph.d (Econ.), Senior Researcher of the Department of problems of real sector of economy of regions of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Статтю підготовлено в межах виконання відомчої теми «Методологічні засади smart-спеціалізації регіонів України» (ДР № 0119U001869).

Надійшло 18.05.2021 р.